

LIETUVOS KARIUOMENĖS GINKLAVIMOSI ASPEKTAI (1919–1937)

Doc. dr. Vytautas Lesčius

ĮVADAS

1918 m. atgavusi nepriklausomybę jauna Lietuvos valstybė sukėlė didelį istorinių kaimynių, brandinusių planus vienaip ar kitaip ją pavergti, nepasitenkinimą. Nepriklausomybei apginti neišvengiamai reikėjo ne tik sukurti, bet ir tinkamai apginkluoti, nuolat stiprinti, modernizuoti savo ginkluotąsias pajėgas. To meto sąlygomis tai buvo nepaprastai sunkus uždavinys, nes viską reikėjo pradėti nuo nulio.

To meto krašto ginkluotųjų pajėgų kūrimo ir modernizavimo klausimai istorinėje literatūroje jau gana plačiai nušviesti ir jų tyrimai toliau sparčiai plečiasi, tačiau kariuomenės ginklavimo reikalai iki šiol, galima sakyti, joje aptarti epizodiškai ir paviršutiniškai. Taip atsitiko dėl daugelio ir įvairių priežasčių. Pirmiausia negalima pamiršti, kad iki Pirmojo pasaulinio karo carinėje Rusijoje karo inžinierius lietuvis buvo didelė retenybė. Pasibaigus karui, dalis inžinierių, grįžusių į tėvynę, sudarė besikuriančio Lietuvos universiteto Kaune Technikos fakulteto mokslinio personalo branduolį, o kiti tapo valdininkais. Dar šiek tiek vėliau į Lietuvą ėmė grįžti ir Vakarų Europoje aukštuosius mokslus baigę inžinieriai-technikai. Lietuvos universitete pirmoji inžinierių laida diplomus gavo tik 1927 m. Tuo metu apie Lietuvoje veikusias karines technines įstaigas ir jose dirbusius inžinierius visuomenė mažai žinojo, nes viskas, kas buvo susiję su ginklų gamyba ir remontu, laikyta karine paslaptimi ir nieko viešai nebuvo skelbiama.

20 a. ketvirtajame dešimtmetyje šalyje sparčiai aktyvėjant ūkiniam gyvenimui, kariuomenės vadovybėje padaugėjo tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse išsimokslinusių žmonių, suprantančių, kad pigiau ir racionaliau ginklus ir šaudmenis gaminti savame krašte, negu pirkti užsienyje. Tam galima buvo naudoti vietos kvalifikuotą darbo jėgą – sutaupyti kraštui

daug lėšų, aprūpinti darbu nemažai gyventojų ir kartu parengti reikiamų darbuotojų.

Vienas pirmųjų autorių, nedidelės apimties straipsnyje aprašiusių jau Nepriklausomybės kovų pradžioje Lietuvos karinės vadovybės (ir pačių karių!) pastangomis itin sunkiai įsigytus pirmuosius ginklus ir šaudmenis, buvo kuriamos aprūpinimo ginkluote organizacijos (Artilerijos dalies, Artilerijos skyriaus, vėliau – Ginklavimo valdybos) karin. V. Liubinas¹. Nors, autoriaus žodžiais, kai kurie jo straipsnyje pateikti ginklų skaičiai kariuomenės kūrimosi pradžioje buvo tik „apytikriai“, vis dėlto jie padeda skaitytojui suvokti tuometę realią padėtį.

Minėtinas ir tais pačiais 1938 m. Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus išleistas leidinys „Štabų žinynas“². Jame apžvelgta kai kurių to meto kariuomenės dalių (daugiausia – pulkų) struktūra, personalo sudėtis ir ginkluotė. Gaila, kad pavieniai pateikti pavyzdžiai nepadaeda susidaryti išsamesnio jos vaizdo.

Sovietinės okupacijos metais minėtos problemos tyrimai faktiškai nutrūko. Susidariusią spragą bent iš dalies stengėsi užpildyti užsienyje atsidūrę buvę Lietuvos kariuomenės ginkluotės specialistai, rašę apie savo ginkluotės sritis. Tai J. Mikailos³, J. Vėbros⁴, S. Biručio⁵ ir kitų autorių atsiminimai, kuriuose randame daugiau ar mažiau mus dominančios medžiagos.

1986 m. Čikagoje (JAV) pasirodė didelė V. Statkaus knyga „Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.“⁶. Joje atsiminimų forma apžvelgta daug itin svarbių tuometės nepriklausomos Lietuvos kariuomenės veiklos klausimų, taip pat ir kai kurie Ginklavimo valdybos veiklos (Tyrimų laboratorijos, Linkaičių ginklų dirbtuvių, chemijos mokomosios kuopos veikla, kariuomenės ginklai, jų priežiūros ypatumai ir kt.) aspektai.

Pažymėtina, kad pastaruoju metu Lietuvoje šie klausimai sulaukia

¹ Adm. mjr. V. Liubinas, Mūsų ginklai 1919–1920 metais, *Mūsų žinynas*, t. XXXV, Kaunas, 1938, p. 760–778.

² *Štabų žinynas*, Kaunas, 1938.

³ J. Mikaila, Ginklų dirbtuvės Linkaičiuose, *Karys*, Niujorkas, 1984, Nr. 1, p. 29–31; Nr. 2, p. 75–78; Nr. 3, p. 123–125; Nr. 4, p. 171–178.

⁴ Plk. dr. inž. J. Vėbra, Ginklavimo valdyba (žr. 6 išnašą, p. 487–496).

⁵ Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, *Karys*, Niujorkas, 1991, Nr. 5, p. 255–262; Nr. 6, p. 308–310.

⁶ V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986.

daugiau dėmesio, taip pat ir mokslinių publikacijų. Kartu tenka konstatuoti, kad, nors ir esant pastebimų teigiamų pokyčių siekiant nušviesti įvairias tarpukario Lietuvos kariuomenės gyvenimo puses, jos ginklavimo nepriklausomybės laikotarpiu eiga kol kas paliečiama tik epizodiškai.

Šio straipsnio tikslas – pasirėmus gausiais archyviniais dokumentais, periodine spauda, autorių darbais ir kita medžiaga, plačiau supažindinti su tarpukario Lietuvoje vykusiais procesais: kariuomenės ginklavimo organizavimu, ginkluotės tobulinimu, naudotais šaudmenimis, jų įsigijimo svetur ir gamybos vietoje, remonto, apsaugos ir kitais aktualiais klausimais. Tenka apgailestauti, kad sovietinės okupacijos metais Lietuvos archyvuose sunaikinus daug svarbių dokumentų, autorius neturėjo galimybės giliau išanalizuoti ir atsakyti į nemažai iškilusių klausimų.

I. ARTILERIJOS DALIS

Pradėjus kurti Lietuvos kariuomenei, jos dalys ir įstaigos, siekdamos užfiksuoti savo veiklos pradžią, išleisdavo tam skirtus įsakymus, iš kurių turinio galima tiksliai nustatyti atitinkamos kariuomenės dalies ar įstaigos įkūrimo datą, funkcijas ir kt.

Pradiniame Lietuvos kariuomenės kūrimosi etape pirmoji ginkluotės tiekimo įstaiga – Artilerijos dalis – savo pirmąjį įsakymą išleido 1919 m. sausio 27 d. Jį pasirašė karin. M. Gedgaudas, šios dalies viršininkas⁷. Įstaigos būstinė buvo Kaune, Gedimino g. 24, įrengtose patalpose, kurias vėliau perėmė miesto komendantūra.

Negalima nepaminėti ir pradinio Artilerijos dalies susirašinėjimo su kitomis įstaigomis fakto. Antai Tiekimų valdybos viršininkui adresuotame rašte Nr. 1 Artilerijos dalis prašė skirti 1 000 markių įvairiems atsisaitymams, o iš Inžinerijos dalies gautame rašte Nr. 484 Artilerijos dalies buvo prašoma išduoti ginklų sargybai apginkluoti⁸.

Šie pirmieji raštai aiškiai liudija tolesnius Artilerijos dalies tikslus: gauti lėšų įstaigai išlaikyti ir už jas įsigyti reikiamą kiekį ginklų Lietuvos

---

⁷ Kariuomenės dalių ir įstaigų kronika, *LCVA*, f. 384, ap. 3, b. 534, l. 89.

⁸ *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 113, l. 6.

kariuomenei aprūpinti. Tiek visos kariuomenės, tiek atskiros dalies ūkis turėjo didelę reikšmę, nes tik tinkamai aprengti, sotūs kariai galėjo gerai atlikti savo užduotis. Taigi ir Artilerijos dalis negalėjo apsieiti be savo ūkio. Kaip plėtėsi ir ką per pirmuosius metus nuveikė ūkio dalis?

Pažvelgus į pirmuosius įsakymus atrodo, kad ūkio dalis savo 5 ar 10 metų sukaktį turėjo švęsti šiek tiek vėliau, nes tik 1919 m. balandžio 3 d. įsakyme Nr. 53 § 9 pirmą kartą paminėta finansinė operacija – pinigų gavimo faktas. Taigi nuo to laiko ir prasidėjo šios dalies faktinė ūkinė veikla. Nė kiek ne geriau viskas atrodo ir peržvelgus to meto etatus Nr. 47. Juose taip pat paminėta ūkio dalis – nenurodyta nė vieno jos darbuotojo. Tik kiek vėliau, nuo kovo 1 d., jie buvo papildyti vienu etatu – ūkio dalies raštvedžio komandos viršininko teisėmis. Juo buvo paskirtas karo valdininkas V. Tamulevičius⁹.

Paviršutiniškai žiūrint atrodo, kad Artilerijos daliai tuo metu ūkio dalis lyg ir nebuvo reikalinga, tačiau iš tikrųjų buvo ne taip. Artilerijos dalį visais ūkio reikmenimis aprūpindavo Tiekimų valdyba. Pirmasis, kuriam tekdavo atlikti, kad ir mažas, ūkines operacijas, buvo karo valdininkas Gintautas. Jis mokėdavo karininkams, kareiviams ir laisvai samdomiems darbuotojams algas, aprūpindavo dalį ūkio ir raštinės priemonėmis. Visas ginklų pirkimo už dideles pinigų sumas operacijas tuo metu vykdė Tiekimo valdyba¹⁰.

Pažymėtina, kad Lietuvos kariuomenės kūrimo pradžioje jos dalys ir įstaigos pagal poreikį, taip pat atsižvelgiant į politines, ekonomines ir kitas sąlygas, buvo paskubomis formuojamos, perorganizuojamos ir likviduojamos vadovaujantis atitinkamais įsakymais ir nurodymais. Personalo reikalus (sudėtį, skyrimą) tvarkė tuometis Kariuomenės štabo Rikiuotės skyrius, o finansinius ir aprūpinimo – Krašto apsaugos ministerijos Tiekimų valdyba. Nesant kvalifikuoto ir tinkamai darbui parengto personalo į tarnybą buvo priimami ir svetimšaliai specialistai. Ginklų buvo sunkiai įsigyjama, nes stigo lėšų jiems pirkti.

Pirmieji ginklai buvo 1918 m. gruodžio 29 d. pašauktų tėvynės ginti savanorių surinkti ir atsinešti į kariuomenę – iš viso keli šimtai šautuvų ir keli kulkosvaidžiai. Tų pačių metų gruodžio mėn. buvo gauta skolon

⁹ *Ten pat.*

¹⁰ *Ten pat.*, l. 7.

iš anglų karo misijos Rygoje labai senos konstrukcijos nelabai naudingų artilerijos pabūklų, kuriuos anksčiau planuota skirti su bolševikais kovojančiai gen. N. Judeničiaus armijai aprūpinti¹¹.

Pirmieji ginklai buvo gauti iš Vokietijos daugiausia Lietuvos diplomatų pastangomis ir tik maža dalis – privačiai perkant, mainant į maistą iš karą pralaimėjusios vokiečių kariuomenės pareigūnų. 1919 m. pradžioje ginklų ir šaudmenų įvairiais būdais pavyko gauti iš jų valdžios Lietuvoje karo metu buvusių ginklų sandėlių ir kai kurių kariuomenės dalių. Tų metų sausio 7 d. Lietuvos Vyriausybės atstovas Berlyne dr. J. Šaulys pasirašė sutartį su pusiau oficialia vokiečių prekybos bendrove „Banga“, kuri įsipareigojo tiekti reikalingą amuniciją¹². Pasirašius šią sutartį, tolesnis kariuomenės ginklavimas gerokai palengvėjo. Buvo pradėti formuoti nauji daliniai.

Tomis dienomis iš vokiečių buvo gautos ir 2 rusiškos 3 colių patrankos, šiek tiek vėliau – keliolika vokiškų 77 mm patrankų ir kelios 105 mm haubicos. Tuo laikotarpiu įvairiais būdais buvo įsigyta kelios dešimtys kulkosvaidžių ir keli tūkstančiai įvairių šautuvų, taip pat didesnis kiekis šovinių¹³.

Nuo 1919 m. vasario 15 iki balandžio 30 d. Artilerijos dalis iš vokiečių gavo nemažai ginkluotės, kurią vėliau paskirstė įvairioms dalims, karo komendantūroms ir pan.:

1.	Vokiškų šautuvų	– 6 314 vnt.
2.	Šovinių:	
	a) vokiškų	– 1 801 360 vnt.
	b) rusiškų	– 1 446 700 vnt.
3.	Durtuvų	– 2 369 vnt.
4.	Rankinių granatų:	
	a) su koteliais	– 79 925 vnt.
	b) „kiaušinių“	– 10 000 vnt.
5.	Kulkosvaidžių „Maxim“	– 66 vnt.

---

¹¹ Plk. dr. inž. J. Vėbra, Ginklavimo valdyba, p. 487.

¹² Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, p. 255.

¹³ Plk. dr. inž. J. Vėbra, Ginklavimo valdyba, p. 487.

6.	Raketų:	
	a) baltos sp.	– 8 200 vnt.
	b) raudonos sp.	– 4 050 vnt.
	c) žalios sp.	– 4 000 vnt.
7.	Pistoletų	– 260 vnt.
8.	Patrankų	– 12 vnt.
9.	Patrankų šaudmenų:	
	a) granatų	– 9 965 vnt.
	b) šrapnelių	– 9 995 vnt.
10.	Revolverių:	
	a) 7,65 mm „Mauser“	– 244 vnt.
	b) 7,63 mm „Mauser“	– 28 vnt.
	c) 7,65 mm „Beholla“	– 1 353 vnt.
	d) 7,65 mm „Dreyse“	– 101 vnt.
	e) 6,35 mm „Dreyse“	– 18 vnt.
	f) 7,65 mm „Walther“	– 14 vnt.
	g) 9,00 mm „Parabellum“	– 14 vnt.
11.	Revolverių šovinių:	
	a) 7,65 mm	– 129 600 vnt.
	b) 7,63 mm	– 1 400 vnt.
	c) 6,35 mm	– 1 605 vnt.
	d) 9,00 mm	– 1 360 vnt. ¹⁴

Įsteigus Artilerijos dalį, kaip centrinę įstaigą, tais pačiais metais buvo įkurta ir jai priklausančios įstaigos – sandėliai ginklams laikyti:

1. vasario 13 d. – artilerijos sandėlis Kaune, A. Šančiuose, A. Fredoje ir A. Panemunėje (anksčiau – Rusijos kariuomenės, o Pirmojo pasaulinio karo metu – vokiečių naudotose tos pačios paskirties patalpose; paskui jose buvo įkurta svarbiausia Lietuvos ginklų, šaudmenų ir kito kariuomenės turto saugykla – Centrinis ginklų sandėlis);

2. gegužės 2 d. – kilnojamasis artilerijos sandėlis Kaišiadoryse. Birželio 15 d. jis buvo perkeltas į Panevėžį. Po įvairių reformų šio sandėlio pagrindu Linkaičiuose buvo įsteigtas trečiasis ginklų sandėlis;

¹⁴ LCVA, f. 3, ap. 1, b.220, l. 22.

3. gegužės 6 d. – kilnojamasis artilerijos sandėlis Jonavoje. Vėliau, birželio 22 d., jis buvo perkeltas į Ukmergę, o liepos 16 d. – į Panevėžį ir sujungtas su ten buvusiu artilerijos sandėliu. Minėti du kilnojamieji artilerijos sandėliai buvo skirti kovojančioms kariuomenės dalims aprūpinti šaudmenimis ir kita ginkluote;

4. liepos 5 d. – kilnojamasis artilerijos sandėlis Virbalyje, numaçius jame priiminėti Vokietijoje įsigyjamus ginklus ir šaudmenis.

Taigi 1919 m. pabaigoje Artilerijos dalį sudarė centrinė įstaiga, artilerijos sandėlis Kaune ir trys kilnojamieji sandėliai. 1919 m. lapkričio 1 d. buvo praplėstas šios įstaigos pavadinimas – ji pradėta vadinti Krašto apsaugos ministerijos Artilerijos dalimi¹⁵.

Artilerijos dalies etatai pradėti tvarkyti tik 1919 m. liepos mėn. Pirmieji etatai nurodyti tų pačių metų projekte Nr. 48, juo ir buvo vadovaujama. Pagal jį dalyje turėjo tarnauti: 8 karininkai, 5 karo valdininkai, 8 vyr. puskarininkiai, 10 jaun. puskarininkių ir 18 eilinių karių. Numatyta turėti 2 važiuojamuosius arklius ir 1 vežimą¹⁶.

Dar 1919 m. kovo mėn. buvo paskelbtas naujokų į Lietuvos kariuomenę šaukimas. Jiems aprūpinti įvairiais būdais buvo įsigyta kelios dešimtys kulkosvaidžių, keli tūkstančiai įvairių šautuvų ir didesnis kiekis šovinių¹⁷. 1919 m. vasarą kariuomenėje jau buvo 15 000 ginkluotų pėstininkų ir 3 artilerijos baterijos, aprūpintos 12 pabūklų¹⁸.

Lietuvos karo misija prie Taikos konferencijos delegacijos Paryžiuje tų pačių metų vasarą gavo pirmuosius 10 000 šautuvų ir porą šimtų vokiškų kulkosvaidžių iš prancūzų sandėlių Metrè¹⁹. O vokiečiai, 1919 m. vasarą apleidę Kauną, artilerijos sandėliuose paliko daug karinio turto. Be to, ir kovų su bolševikais metu buvo paimta nemažai karo grobio: apie 3 000 šautuvų, 150 kulkosvaidžių, 5 lauko pabūklai ir daug šovinių²⁰.

Tų pačių metų lapkričio 21–22 d. sumušus bermontininkus ties Radviliškiu, lietuviams vėl atiteko didelis grobis: apie 2 000 šautuvų, 100 kulkos-

---

¹⁵ LCVA, f. 3, ap. 1, b. 380, l. 80.

¹⁶ *Ten pat*, l. 81.

¹⁷ Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, p. 255.

¹⁸ *Ten pat*.

¹⁹ *Ten pat*.

²⁰ *Ten pat*, p. 256.

vaidžių, 7 lauko pabūklai, 1 haubica, 10 minosvaidžių, 200 000 šovinių, 50 000 artilerijos sviedinių, 50 000 aviacinių bombų ir daug kito karinio turto²¹.

Rimtas išbandymas Lietuvos kariuomenę ištiko 1920 m. rudenį kovų su lenkais metu Suvalkų ir Seinų rajone. Sumušę bolševikus prie Vyslos, lenkai, sutelkę dideles pajėgas šiame rajone, prasimušę pro lietuvių II pėst. divizijos frontą, apsupo 2-ąją ir 8-ąją pulkus ir padarė jiems daug nuostolių. Per susirėmimus su lenkais lietuviai neteko apie 1 000 šautuvų ir 100 kulkosvaidžių, 1 haubicų baterijos, 4 pabūklų ir kitų ginklų²².

Šiek tiek vėliau ties Širvintomis ir Giedraičiais vykusių kovų su lenkais (želigovskininkais) metu iš jų buvo paimti keli šimtai šautuvų, 20 kulkosvaidžių, 9 minosvaidžiai, 2 lauko patrankos ir daug šovinių²³.

Nors karo veiksmai su lenkais po to ir buvo sustabdyti, nustatyta neutralioji zona, lenkams nesiliovus rengti įvairias provokacijas, Lietuva ir toliau buvo priversta ginkluotis. Buvo formuojami nauji daliniai, o jiems apginkluoti reikėjo nemažai lėšų.

Suvedus ginklų balansą paaiškėjo, kad Lietuvos kariuomenės vadovybė 1919–1920 m. pirko ir perėmė iš vokiečių valdžios apie 60 000–70 000 šautuvų ir karabinų, vokiškų „Mauser“ 98 ir 88 mm rusiškų 3 linijų šautuvų, 3 000 „Mauser“ sistemos 9 mm pistoletų, 1 000 vokiškų 0,8 ir 08/15 bei rusiškų „Maxim“ sistemos kulkosvaidžių; 50–55 vokiškus 77 mm ir rusiškus 3“ sistemos lauko pabūklus, 12 vokiškų 105 mm sistemos haubicų, 16 vokiškų minosvaidžių, daug šovinių, sviedinių, rankinių granatų, aviacinių bombų ir kt. ginkluotės²⁴.

Iš Prancūzijos pajėgų pagal susitarimą buvo priimta 10 000 vokiškų šautuvų ir karabinų, 200 – 0,8 ir 08/15 modelių kulkosvaidžių. Iš Anglijos panašiu būdu gauta viena baterija 18 svarų M 2–4 modelio pabūklų, dvi baterijos senų tvirtovės 155 mm pabūklų²⁵.

Bermontininkams išsikrausčius iš Lietuvos, tuoj pat buvo organizuotas išmėtytų ir šiaip paliktų ginklų ir šaudmenų rinkimas ir rūšiavimas.

²¹ *Ten pat.*

²² *Ten pat.*

²³ *Ten pat.*

²⁴ *Ten pat.*

²⁵ Adm. mjr. V. Liubinas, Mūsų ginklai 1919–1920 metais, p. 766–767.

Šio turto buvo randama Tauragės, Kretingos, Papilės, Šiaulių ir Radviliškio rajonuose. Tinkamas naudoti turtas buvo gabenamas į artilerijos sandėlius, o sugadintas – į Centrinės kariuomenės dirbtuves remontuoti. Daugiausia ginkluotės rasta Šiauliuose, Gubernijos dvare.

Kiek iš viso buvo gauta ginklų ir šaudmenų (iš Vokietijos vyriausybės kaip atlyginimas už bermontininkų Lietuvai padarytus nuostolius, iš bermontininkų – kaip karo grobis, surinkta išmėtytų ir paliktų), matyti šioje lentelėje:

1.	Šautuvų:	
	a) vokiškų	7 270 vnt.
	b) rusiškų	401 vnt.
2.	Kulkosvaidžių:	
	a) vokiškų sunkiųjų	100 vnt.
	b) vokiškų lengvųjų	222 vnt.
	c) rusiškų lengvųjų	3 vnt.
	d) vokiškų (lėktuvams)	30 vnt.
3.	Patrankų:	
	a) vokiškų haubicų 150 mm	3 vnt.
	b) vokiškų toliašaudžių 100 mm	1 vnt.
	c) vokiškų haubicų 105 mm	14 vnt.
	d) vokiškų 77 mm	32 vnt.
	e) rusiškų 3 colių	1 vnt.
	f) kaponierių 57 mm	6 vnt.
	g) priešlėktuvinių 37 mm	2 vnt.
4.	Minosvaidžių:	
	a) vokiškų 25 cm	5 vnt.
	b) vokiškų 17 cm	20 vnt.
	c) vokiškų 7,7 cm	2 vnt.
5.	Bombosvaidžių	8 vnt.
6.	Raitelių pikių	273 vnt.
7.	Šautuvų ir kulkosvaidžių šovinių:	
	a) vokiškų	15 928 173 vnt.
	b) rusiškų	945 800 vnt.
	c) japoniškų	180 000 vnt.

8.	Patrankų sviedinių:	
	a) sunkiųjų (įvairių)	110 vnt.
	b) vokiškų 105 mm	37 736 vnt.
	c) vokiškų 77 mm	105 342 vnt.
	d) rusiškų 3 colių	27 656 vnt.
	e) kaponierių 57 mm	1 660 vnt.
	f) priešlėktuvinių 37 mm	246 vnt.
9.	Minosvaidžių minų:	
	a) vokiškų 25 cm	400 vnt.
	b) vokiškų 17 cm	1 332 vnt.
	c) vokiškų 7,7 cm	13 vnt.
10.	Lėktuvinių bombų (įvairių)	7 159 vnt.
11.	Rankinių granatų:	
	a) vokiškų su koteliais	26 800 vnt.
	b) „kiaušininių“	21 218 vnt.
12.	Raketų (įvairių)	22 427 vnt.

Visas šis turtas buvo įvertintas 147 330 182 auksiniais²⁶.

Remiantis Artilerijos dalies veiklos apyskaita ir kitais duomenimis, nuo 1919 m. sausio 27 d. iki 1920 m. pabaigos buvo gauta:

1.	Šautuvų (įvairių)	42 960 vnt.
2.	Karabinų (įvairių)	4 624 vnt.
3.	Kulkosvaidžių (įvairių)	956 vnt.
4.	Patrankų	118 vnt.
5.	Pistoletų	1 987 vnt.
6.	Kardų	976 vnt.
7.	Durtuvų	26 029 vnt.
8.	Minosvaidžių (įvairių)	27 vnt.
9.	Bombosvaidžių	16 vnt.
10.	Žiūronų	941 vnt.
11.	Raketų	198 827 vnt.
12.	Raitelių pikių	273 vnt.

²⁶ *Ten pat*, p. 767–768.

13. Šautuvų ir kulkosvaidžių šovinių	30 689 603 vnt.
14. Patrankų sviedinių (įvairių)	230 467 vnt.
15. Pistoletų šovinių	469 495 vnt.
16. Minosvaidžių minų (įvairių)	14 224 vnt.
17. Įvairių sistemų minų	41 305 vnt.
18. Lėktuvinių bombų	14 265 vnt.
19. Rankinių granatų	129 670 vnt.
20. Granatų (įvairių)	52 979 vnt.

Gauta ir kitokios, smulkesnės, ginkluotės. Visas šis turtas preciziškai buvo suskaičiuotas ir įkainotas apie 220 000 000 auksinų²⁷. Jį tvarkant daug pasitarnavo buvę Artilerijos dalies vadai karininkai B. Sližys, E. Jodko, J. Leščiuokaitis, J. Musteikis, vadovavę jai laikinai paeiliui po keletą mėnesių²⁸.

Pažymėtina, kad pradinio kariuomenės kūrimosi laikotarpiu Krašto apsaugos ministerijos struktūra dar nebuvo nusistovėjusi. 1919 m. gegužės 12 d. įsakyme kariuomenei Nr. 83 aukščiausioji karinė vadovybė, atsižvelgdama į greitai besikeičiančias aplinkybes ir siekdama iš esmės pagerinti visų karinių struktūrų darbą ir jų koordinavimą, reorganizavo Krašto apsaugos ministeriją. Šiame įsakyme buvo išvardyti 6 skyriai. IV skyrius buvo pavadintas Tiekimo skyriumi. Jį sudarė 4 dalys: intendantūros, inžinerijos, artilerijos ir butų²⁹.

1920 m. kovo 12 d. buvusi Krašto apsaugos ministerijos Artilerijos dalis buvo pavadinta Artilerijos skyriumi³⁰, tų pačių metų rugpjūčio 1 d. oficialiai patvirtinti ir jo etatai Nr. 125³¹. Skyriui priklausė pirmos rūšies Centrinis artilerijos sandėlis A. Šančiuose, sandėlis Nr. 2 Panevėžyje, sandėlis Nr. 3 Šiauliuose, sandėlis Nr. 4 Eglaitėje. Paskutiniai 3 artilerijos sandėliai buvo antros rūšies. Skyriui laikinai vadovavo plk. E. Jodko³², tų pačių metų liepos 28 d. šias pareigas perėmė plk. lt. A. Jansonas. Jo pa-

²⁷ *Ten pat.*

²⁸ LCVA, f. 384, ap. 3, b. 534, l. 89.

²⁹ KAM 1919 06 05 įsakymas Nr. 83 § 1, LCVA, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 68.

³⁰ KAM 1920 03 12 įsakymas Nr. 268, LCVA, f. 384, ap. 1, b. 23, l. 70.

³¹ *Ten pat.*

³² LCVA, f. 3, ap. 1, b. 9, l. 54.

dėjėju buvo paskirtas kpt. J. Musteikis³³. Skyrius neturėjo savo remonto dirbtuvių ir sugadintus ginklus siųsdavo taisyti į Centrinės kariuomenės dirbtuves.

Kalbant apie 1919–1920 m. buvusios Ginklavimo tarnybos veiklą kovos lauke, pažymėtina, kad tuo metu ginklų ir šaudmenų tiekimas kovojančioms kariuomenės dalims, turint omenyje nedidelį valstybės plotą ir kitas aplinkybes, nebuvo sudėtingas. Kariuomenės vadovybės nurodytose vietose, dažniausiai geležinkelio stotyse, buvo steigiami kilnojamieji artilerijos sandėliai ir aprūpinami tiekiniiais iš Centrinio artilerijos sandėlio Kaune. Jie dažniausiai į vietas buvo gabunami geležinkeliu. Iš vagonų atgabentą turtą kariuomenės dalys pasiimdavo pačios ir parsiveždavo savo transporto priemonėmis.

Artilerijos skyriaus veikla gerokai išsiplėtė 1920 m. vasarą, Raudonajai armijai sėkmingai stumiant lenkus iš Lietuvos teritorijos. Tų pačių metų rugpjūčio 26 d. Lietuvos kariuomenei įžengus į Vilnių, ten persikėlė ir Artilerijos skyrius. Spalio 9 d. Vilnių vėl užėmus lenkams, skyrius grįžo į Kauną.

1920 m. lapkričio 1 d. prie centrinių sandėlių buvo įsteigtos ginklų dirbtuvės. Jų personalą sudarė 1 karininkas (dirbtuvių vedėjas) ir 10 darbininkų. Techniškai šias dirbtuves aprūpindavo Artilerijos skyriaus ūkio dalis³⁴. Lapkričio 16 d. prie Artilerijos skyriaus buvo suformuota darbininkų komanda. Vėliau, 1921 m. vasario 1 d., ji buvo pavadinta darbininkų kuopa. Iš jos buvo sukurtos vėlesnės ginklų sandėlio kuopos³⁵.

1920 m. gruodžio 1 d. buvo suformuota minosvaidžių kuopa. Iš pradžių ją ūkio reikmenimis aprūpindavo Artilerijos skyriaus ūkio dalis, bet vėliau etatai buvo papildyti įsteigus savarankišką ūkį. O minosvaidžių kuopa tik rikiuotės atžvilgiu liko pavaldi šiam skyriui³⁶.

Pasibaigus karo veiksams, Krašto apsaugos ministerijai teko padengti karo metu patirtus ginklų nuostolius. Nors Vokietija tuo metu buvo nuginkluota ir ten veikė sąjungininkų komisijos, vokiečiai sugebėjo dalį ginklų nuo jų paslėpti. Prasidėjo nelegali ginklų prekyba. 1921 m. pirkti ginklų į Vokietiją buvo siunčiamos lietuvių komisijos. Dalis pirktų ginklų slapta

³³ Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, p. 256.

³⁴ LCVA, f. 3, ap. 1, b. 113, l. 6.

³⁵ LCVA, f. 3, ap. 1, b. 380, l. 80.

³⁶ *Ten pat*, l. 140.

iš Vokietijos buvo iš pradžių atgabenta į Stokholmo laisvojo uosto zoną, iš ten laivu – į Liepojos uostą, po to vagonais – į Kauną. Berlyne pirkti šautuvai ir kulkosvaidžiai ir jų atsarginės dalys, pistoletai ir optiniai prietaisai taip pat buvo siunčiami kaip bagažas į Eitkūnus. Apie 3 000 šautuvų ir kelios dešimtys kulkosvaidžių, naktį atvežti į Virbalio stotį, toliau geležinkeliu buvo vežami į reikiamą vietą. Iš Anglijos ir Prancūzijos ginklai ir kt. reikmenys, neturint savo uosto, buvo gabenami jūrų keliu per Latvijos uostus, daugiausia Liepojos, o iš ten geležinkeliu pasiekdavo Lietuvą.

II. ARTILERIJOS TIEKIMO SKYRIUS

1921 m. gegužės 29 d. Krašto apsaugos ministerijos Artilerijos skyrius buvo pavadintas Artilerijos tiekimo skyriumi, įsteigta artilerijos viršininko pareigybė ir paskirta valdyba³⁷. Viršininkas liko tas pats – plk. lt. A. Jansonas. Jam buvo priskirtas ir Artilerijos tiekimo skyrius, kuris nuo tada turėjo savo biudžetą ir ginklų sąmatą. Etatų buvo numatyta gerokai daugiau. Juos patvirtino einantis prezidento pareigas Seimo pirmininkas A. Stulginskis ir ministras pirmininkas dr. K. Grinius. Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkas turėjo vieną padėjėją, vieną vyresnįjį ypatingųjų reikalų karininką, du jaunesnius ypatingųjų reikalų karininkus. Buvo bendra raštinė, ginklų ir patrankų taisymo dirbtuvės, darbininkų kuopa, Centrinis artilerijos sandėlis, artilerijos pirmos ir antros rūšies sandėliai. Pagal šiuos etatus Artilerijos tiekimo skyriuje turėjo būti 25 karininkai, 7 karo valdininkai, 6 viršilos, 35 vyr. puskarininkiai, 66 jaun. puskarininkiai, 14 grandinių, 279 eiliniai ir t. t.³⁸

Artilerijos viršininkas turėjo vadovauti: 1) artilerijos dalims ir jų kariniam rengimui (kaip rikiuotės viršininkas), 2) ginklavimo turto kariuomenei tiekimui per Artilerijos tiekimo skyrių (kaip ginklavimo sąmatos centrinis kreditų valdytojas)³⁹.

---

³⁷ KAM 1921 06 11 įsakymas Nr. 133 § 3, LCVA, f. 384, ap. 1, b. 37, l. 173; KAM 1921 08 24 įsakymas Nr. 180 § 3, *ten pat*, l. 243.

³⁸ Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, p. 256.

³⁹ *Ten pat*.

Toks pareigų sujungimas nebuvo tinkamas, nes Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui labiau rūpėjo artilerijos dalių rikiuotės, o ne vadinamojo ginklavimo turto tiekimo ir jo kokybės reikalai. Tokią gana dvi-prasmiską padėtį, susijusią su tuometės Lietuvos kariuomenės ginkluote, iš dalies atspindi ir 1921 m. pirmoje pusėje turėtų ginklų skaičius (žr. 1 lentelę⁴⁰).

1 lentelė

Lietuvos kariuomenės ginklai 1921 m. sausio 15 d.

Eil. nr.	Ginklai	Ginklų skaičius (vnt.)
1.	Šautuvai	37 468
2.	Karabinai	3 918
3.	Kulkosvaidžiai	865
4.	Šoviniai vokiškiems šautuvams	11 528 017
5.	Šoviniai rusiškiems šautuvams	1 294 309
6.	Rankinės granatos su koteliais	62 817
7.	Minosvaidžiai	26 (8 sugedę)
8.	Minos	36 084
9.	Bombosvaidžiai	12 (ir 22 sugedę)
10.	Bombos	36 343
11.	Patrankos lengvosios, rusiškos 3 colių	21
12.	Patrankos vokiškos (1916 m.) 7,7 cm	23
13.	Patrankos vokiškos (senos sistemos) 7,7 cm	8 (sugedusios)
14.	Patrankos vokiškos 5,7 cm	6
15.	Patrankos „Zenit“ 3,7 cm	2
16.	Patrankos angliškos	12
17.	Patrankos prancūziškos 7,5 cm	5 (ir 11 sugedusių)
18.	Patrankos „Shneider“ 155 mm	2
19.	Patrankos vokiškos toliašaudės 7,5 cm	4
20.	Šoviniai 3 colių rusiškomis patrankoms	23 112
21.	Šoviniai angliškomis 18 svarų patrankoms	632
22.	Šoviniai vokiškoms 7,7 cm patrankoms	106 951
23.	Šoviniai vokiškoms 10,5 cm patrankoms	21 710

⁴⁰ Lentelė sudaryta remiantis Artilerijos skyriaus viršininko plk. lt. A. Jansono duomenimis, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 293, l. 4.

Lietuvos kariuomenės ginklavimo aspektai (1919–1937)

24.	Šoviniai vokiškoms 7,0 cm patrankoms	301
25.	Revolveriai	3 064
26.	Pikės	423
27.	Kardai	955
28.	Raketos	16 845
29.	Žiūronai	1 017
30.	Raketų pistoletai	394
31.	Granatos 12,7 cm	17 728
32.	Šoviniai revolveriams	218 715
33.	Žibintuvai	175
34.	Dūminiai puodai	194

Daugelis minėtų ginklų nebeatitiko to meto reikalavimų: buvo pasenę, susidėvėję, prastos kokybės, įvairių sistemų, jiems trūko šaudmenų ir kt.

Tokia ginkluotė kariuomenės vadovybės, aišku, netenkinio. Reikėjo ją iš pagrindų pagerinti. Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkas plk. ltn. A. Jansonas 1921 m. kovo 18 d. parengė ir įteikė tiekimo viršininkui mjr. S. Zaskevičiui slaptą reikalingų nupirkti pirmajam laikotarpiui – iki 1921 m. balandžio 15 d. – ginklų už 40 618 500 auksinų sąrašą⁴¹. Netrukus buvo parengta ir antra slapta paraiška. Joje prašoma nupirkti ginklų antrajam laikotarpiui – iki tų pačių metų birželio 1 d. – už 5 630 000 auksinų⁴².

Itin sunkią Lietuvos kariuomenės padėtį šiuo klausimu konstatavo ir naujasis kariuomenės vadas gen. ltn. J. Kraucevičius. 1921 m. birželio 11 d. visiškai slaptame rašte krašto apsaugos ministrui jis teigė, kad yra didelių trūkumų, kuriuos reikia nedelsiant pašalinti. Pavyzdžiui, vienam kulkosvaidžiui turėta tik 5 000, šautuvui – 400 šovinių. Tokio kiekio didesniame mūšyje geriausiu atveju būtų pakakę dviem dienoms. Taigi kiekvienam kulkosvaidžiui reikėtų mažiausiai 10 000, šautuvui – 2 000 šovinių. Todėl artimiausiu metu būtina įsigyti 42–50 mln. šovinių (!)⁴³.

Reikšmingas dalykas, susijęs su kariuomenės ginklavimo reikalais,

⁴¹ Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko plk. ltn. A. Jansono 1921 03 18 slaptas pareiškimas tiekimo viršininkui, *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 146, l. 12.

⁴² Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko plk. ltn. A. Jansono 1921 05 05 slaptas pareiškimas tiekimo viršininkui, *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 146, l. 13.

⁴³ Kariuomenės vado gen. ltn. J. Kraucevičiaus 1921 06 11 visiškai slaptas pranešimas Nr. 886 krašto apsaugos ministrui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 291, l. 57.

buvo 1922 m. Krašto apsaugos ministerijos Artilerijos tiekimo skyriaus parengta išlaidų sąmata, kurioje numatytas įsigytinų ginklų kiekis pagal atitinkamus sąmatos straipsnius, nurodyta jų kaina ir kiek tam reikia lėšų (žr. 2 lentelę⁴⁴).

2 lentelė

KAM Artilerijos tiekimo skyriaus 1922 m. išlaidų sąmata

Išlaidos planuojant įsigyti	Skaičius (vienetais)	Kaina (auksiniais)	Iš viso (auksiniais)
I str.			
Šautuvų	50 000	300	15 000 000
Karabinių	10 000	300	3 000 000
Lengvųjų kulkosvaidžių	500	6 000	3 000 000
Sunkiųjų kulkosvaidžių	200	8 000	1 600 000
Lengvųjų patrankų	24	20 000	480 000
Haubicų	16	80 000	1 280 000
Sunkiųjų patrankų	8	100 000	800 000
Kardų	8 000	300	2 400 000
Pikių	3 000	100	300 000
Revolverių	1 000	300	300 000
Žiūronų	2 000	1 400	2 800 000
Kompasų	3 000	50	150 000
Busolių	100	800	80 000
Vamzdžių „Ceiz“	50	6 000	300 000
Rakečių	500	300	150 000
Minosvaidžių	50	8 000	400 000
Atsarginių dalių kulkosvaidžiams, šautuvams ir patrankoms			
Sviedinių	80 000	500	1 000 000
Rankinių granatų	50 000	100	5 000 000
Minų	20 000	1 000	20 000 000
Raketų	500 000	10	5 000 000
Iš viso			202 905 000

⁴⁴ Lentelė sudaryta remiantis Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko plk. ltn. A. Jansono sudaryta 1922 m. sąmata, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 14, l. 254.

II str.			
Ginklų remonto išlaidos			10 000 000
III str.			
Tepalo ginklams			960 000
Glicerino			40 000
Tepalo kulkosvaidžiams			500 000
IV str.			
Sprogstamųjų medžiagų			1 000 000
Iš viso			215 405 000

Dar 1921 m. lapkričio 18 d. Steigiamasis Seimas patvirtino Laikinius Artillerijos tiekimo skyriaus etatus Nr. 41, kurie einančio Lietuvos Respublikos prezidento pareigas Steigiamojo Seimo pirmininko A. Stulginskio ir ministro pirmininko dr. K. Griniaus buvo pasirašyti tų pačių metų gruodžio 17 d. Pagal juos, be Artillerijos tiekimo skyriaus viršininko, jo padėjėjo, vyresniojo ypatingųjų reikalų karininko, dviejų jaunesniųjų ypatingųjų reikalų karininkų, dviejų ginklų tikrintojų kariuomenės dalyse, turėjo veikti bendra raštinė, technikos ir ūkio dalys, ginklų ir patrankų dirbtuvės, darbininkų kuopa, Centrinis artillerijos sandėlis, artillerijos pirmos ir antros rūšies sandėliai. Iš viso pagal etatus šioje įstaigoje turėjo būti: 25 karininkai, 7 karo valdininkai, 6 viršilos, 35 vyr. puskarininkiai, 66 jaun. puskarininkiai, 14 grandinių, 279 eiliniai ir 1 laisvai samdomas tarnautojas. Be to, numatyta turėti 15 arklių ir 8 vežimus⁴⁵.

1922 m. birželio 8 d. pasikeitė Artillerijos tiekimo skyriaus vadovybė: plk. ltn. A. Jansoną paskyrus į šio skyriaus viršininko padėjėjo pareigas, Artillerijos tiekimo skyriaus viršininku buvo paskirtas laisvai samdomas prof. V. Biržiška⁴⁶, kuris Pirmojo pasaulinio karo metu buvo artillerijos degtuvų fabriko Peterburge direktorius.

Vos pradėjęs vadovauti Artillerijos tiekimo skyriui, susipažinęs su kariuomenės ginkluotės klausimais, inž. V. Biržiška tų pačių metų liepos 21 d. visiškai slaptame asmeniniame rašte karo technikos viršininkui pranešė, kad artimiausiu metu reikės įsigyti įvairių šaudmenų ir ginklų:

⁴⁵ Laikinieji Steigiamojo Seimo 1921 11 18 patvirtinti Artillerijos tiekimo skyriaus etatai Nr. 41, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 23, l. 77–78.

⁴⁶ KAM 1922 09 25 įsakymas Nr. 207 § 2 ir § 3, *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 47, l. 289.

1. iki 10 000 vokiškų 1898 m. „Mauser“ modelio šautuvų su diržais ir durtuvais (peiliais), mokant iki 2 000 vokiškų markių už vienetą;

2. 10 000 000 šovinių su žalvarinėmis gilžėmis („S“ markės), mokant iki 3 auksinų už vienetą;

3. iki 300 lengvųjų 08/15 sistemos kulkosvaidžių su oro aušintuvais arba (geriau) su 1898 m. aušintuvais, mokant iki 10 000 auksinų už vienetą;

4. iki 30 000 000 šovinių su varinėmis gilžėmis, už 250 šovinių juostą mokant iki 50 auksinų;

5. 14 vokiškų lengvųjų 1916 m. 77 mm patrankų, kurių vieneto kaina – iki 350 000 auksinų;

6. 8 sunkiausias toliašaudes (mažiausias nuotolis – 15 km) patrankas, kurių vieneto kaina – iki 450 000 auksinų;

7. 8 000 sunkiųjų patrankų sviedinių, kurių vieneto kaina – iki 12 000 auksinų;

8. iki 500 vnt. 9 mm kalibro revolverių „Parabellum“, kurių vieneto kaina – iki 1 500 auksinų;

9. 50 000 vnt. 9 mm kalibro revolverių šovinių, kurių vieneto kaina – iki 2 auksinų 40 skatikų⁴⁷.

1922 m. prasidėjo intensyvus ginklų ir amunicijos tvarkymas kariuomenės dalyse ir artilerijos sandėliuose. Tuo metu Lietuvos kariuomenėje buvo naudojami šie ginklai:

1. Šautuvai:
  - a) vokiški 7,9 mm kalibro „Mauser“ 98 ir 88 mm
  - b) rusiški 3 linijų
  - c) keli šimtai anglišku „Ross-Enfield“ 0,303 kalibro
  - d) keli šimtai prancūziškų
  - e) keli šimtai japoniškų
2. Karabinai: vokiški 7,9 mm, 88 mm ir 98 mm kalibro
3. Sunkieji kulkosvaidžiai:
  - a) vokiški 7,9 mm kalibro 0,8
  - b) rusiški 3 linijų „Maxim“

⁴⁷ Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko inž. V. Biržiškos 1922 07 21 visiškai slaptas asmeniškasis raštas Nr. 6 karo technikos viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 23, l. 11.

4. Lengvieji kulkosvaidžiai:
  - a) vokiški 7,9 mm kalibro 0,8/ 15 ir 0,8/ 18
  - b) kelios dešimtys prancūziškų
5. Vokiški minosvaidžiai: lengvieji, vidutiniai ir sunkieji
6. Artilerijos lauko pabūklai:
  - a) vokiški 77 mm kalibro
  - b) rusiški 3“ kalibro
  - c) prancūziški 75 mm kalibro
  - d) angliški 18 svarų N₂ modelio
7. Haubicos:
  - a) vokiškos 105 mm kalibro
  - b) angliškos tvirtovės 155 mm kalibro⁴⁸

Tokia modelių ir kalibrų įvairovė sudarė tam tikrų sunkumų naudojant šiuos ginklus. Atsižvelgdamas į tai, Artilerijos tiekimo skyrius stengėsi suvienodinti ginklų sistemas. Buvo sutarta su kaimyninių šalių ginklavimo valdybomis apsikeisti šautuvais, kulkosvaidžiais ir šoviniais. Po šių mainų Lietuvos pėstininkų pulkai ir technikos dalys gavo vokiškų 98 mm šautuvų, artilerija ir kavalerija – vokiškų dviejų modelių – 98 ir 88 mm – karabinų. Kariuomenės ginkluotėje liko tik vokiški sunkieji ir lengvieji kulkosvaidžiai⁴⁹.

Tačiau šių priemonių nepakako. Įsakius Generalinio štabo viršininko pirmajam padėjėjui mjr. J. Gričiui, Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkas inž. V. Biržiška 1922 m. rugpjūčio 29 d. pranešė, kad, priešui paskelbus mobilizaciją, Lietuvos kariuomenei apginkluoti reikia turėti pakankamą kiekį ginklų (žr. 3 lentelę⁵⁰).

---

⁴⁸ Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, p. 257.

⁴⁹ *Ten pat*, p. 258.

⁵⁰ Lentelė sudaryta remiantis Generalinio štabo viršininko pirmojo padėjėjo J. Gričiaus įsakymu Nr. 1062 Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui inž. V. Biržiškai, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 23, l. 66.

1923 m. numatytų įsigyti ginklų skaičius

Pavadinimas	Veikiančiajai kariuomenei (vnt.)	Atsargoms papildyti (vnt.)	%	Iš viso (vnt.)
Šautuvai	36 000	14 400	40	50 400
Karabinai	9 800	3 920	40	13 720
Sunkieji kulkosvaidžiai	300	75	25	375
Lengvieji kulkosvaidžiai	930	270	30	1 200

Norint sužinoti, kiek iš tikrųjų 1923 m. reikėjo įsigyti ginklų, iš eilutėje „iš viso“ nurodyto skaičiaus reikėtų atimti jau turimų ir kovai tinkamų ginklų skaičių. Be to, atsižvelgti į keletą kitų aplinkybių:

1. Buvo numatyta karabinais apginkluoti visą kavaleriją, pėstinijos – kulkosvaidžių kuopas, minosvaidžių dalis, ryšių, raitųjų žvalgų komandas, kai kurių kategorijų karius – karo technikos dalyse, žandarų komendantūrose, pasienio raitelių pulkuose.

Sumanius apginkluoti ir artileriją, revolverius pakeisti karabinais, tada jų skaičius padidėtų 3 000 ir dar 1 200 (40 proc.), t. y. iki 4 200 vnt. Nesant galimybių tiek gauti – įsigyti šautuvų.

2. Į numatytų įsigyti lengvųjų kulkosvaidžių skaičių nebuvo įtraukti lėktuvams skirti kulkosvaidžiai.

3. Turėjo būti atitinkamas kiekis šautuvų, karabinų ir kulkosvaidžių šovinių⁵¹.

Kokiomis lėšomis disponavo Artilerijos tiekimo skyrius, aprūpindamas kariuomenę ginklais ir šaudmenimis pirmuoju nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiu, rodo ir šie duomenys:

1. 1919 m. jų pirkimus vykdė kariuomenės Tiekimų valdyba, todėl tikslų žinių apie tai Artilerijos tiekimo skyriaus dokumentuose nerasta (V. L.).

2. 1920 m. – 508 743,85 auksino. Kitos pinigų sumos, matyt, Artilerijos tiekimo skyriaus finansiniuose dokumentuose neatsispindėjo.

3. 1921 m. – 14 232 989,74 auks.

⁵¹ Artilerijos tiekimo skyriaus ūkio dalies 10 metų darbuotės apžvalga, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 113, l. 7.

4. 1922 m. – 70 359 573,87 auks.,
plius – 420 383,69 Lt
5. 1923 m. – 9 903 409,47 Lt
6. 1924 m. – 3 341 380,33 Lt
7. 1925 m. – 2 099 804,47 Lt
8. 1926 m. – 994 205,96 Lt
9. 1927 m. – 1 114 500,90 Lt
10. 1928 m. – 1 523 703,03 Lt

Šios sumos sudarė paprastųjų metinių išlaidų sąmatas. Nuo 1924 m., be paprastųjų išlaidų sąmatos, atsirado ir nepaprastoji sąmata, kurioje buvo nurodytos šios išlaidos:

- 1924 m. – 2 000 000 Lt
- 1925 m. – 835 824,60 Lt
- 1926 m. – 411 617,43 Lt
- 1927 m. – 1 500 000,00 Lt
- 1928 m. – 4 200 000,00 Lt⁵²

Šioje Artilerijos tiekimo skyriaus sąmatoje antrą vietą užėmė karininkų ir kareivių išlaikymo išlaidos. Be to, šio skyriaus ūkio dalis atliko nemažą darbą, kurio negalima atskleisti statistiniais duomenimis, pvz., daug laiko buvo skirta susirašinėjimui, apyskaitoms rengti ir apskritai buhalterijos reikalams, kurių daugelis atrodė menkaverčiai, bet vis dėlto ir jiems reikėjo nemažai darbo sąnaudų.

Artilerijos tiekimo skyrius, ginklų tiekimo kreditų valdytojas, be įprasto kariuomenės dalių ūkio ir atskaitomybės tvarkymo, turėjo daug rūpesčių dėl atsiskaitymo už nupirktus ginklus ir kitas priemones. Iš pradžių ginklų tiekimas buvo prastai organizuotas, todėl, staiga prireikus, jie buvo perkami ne tik iš įvairių firmų, bet ir iš pavienių pirklių, spekuliantų. Net ir su nuolatiniais partneriais, pvz., Vokietijos karo prekybos įstaigos atstovu, atsiskaitymas buvo taip supainiotas, kad reikėjo specialiai siųsti karininką kilusiems neaiškumams išsiaiškinti. Vykdamas masi-

---

⁵² *Ten pat*, l. 8.

nius įvairios technikos ir reikmenų pirkimus, tačiau tvirtai nenustačius prekių įsigijimo terminų, jų pavadinimai taip susipindavo, kad neretai tie patys daiktai, tik įvairiu laiku užsakyti, buvo užpajamuojami kelis kartus. Nuo 1923 m. ūkio dalies atskaitomybės ir buhalterijos srityje pasukta nauja kryptimi ir tik dėl šių reformų pradėta tvarkytis remiantis tvirtais pagrindais⁵³.

Tuo metu Artilerijos tiekimo skyriaus paprastoji sąmata buvo ribota ir ja remiantis naujų ginklų įsigyti buvo neįmanoma. Joje pirmiausia buvo numatytos išlaidos ginklų ir amunicijos remontui (reikalingoms dalims). Finansų ministerija kai kuriais atvejais skirdavo lėšų ir naujiems ginklams įsigyti.

Pavyzdžiui, 1924 m. Lietuvos atstovybė Italijoje gavo pranešimą, kad ten galima nebrangiai nusipirkti 50 000 anglišių 303 „Ross-Enfield“ šautuvų ir 50 000 000 jiems skirtų šovinių. Šį pasiūlymą svarstė kariuomenės vadovybė. Tiek įsigijus vienos rūšies šautuvų ir šovinių, buvo galima apginkluoti visą Lietuvos kariuomenę, o turimus vokiečių gamybos šautuvus – grąžinti į artilerijos sandėlius ir, sutaisius ir parengus dirbtuvėse, palikti kaip mobilizacinę atsargą. Todėl buvo nutarta šį pasiūlymą priimti. Krašto apsaugos viceministras J. Papečkys su Valstybės kontrolės atstovu Lekeckiu nuvykę į Romą pasirašė atitinkamą sutartį. Šautuvus ir šovinius priėmė komisija: S. Birutis, J. Vėbra, P. Lesauskis ir kt. Ginklai buvo priimti, sukrauti į specialiai išnuomotą laivą. Jį komisija iš Neapolio atlydėjo į Klaipėdą. Tai buvo pirmasis didelis ginklų pirkimas⁵⁴.

Tuo metu, pastebimai pradėjus didėti importui į Lietuvą, proporcingai ėmė didėti ir svetimų valiutos poreikis, o tai automatiškai sumažino litų padengimą Lietuvos banke. Finansų ministerija atkreipė dėmesį, kad įvairios valdžios įstaigos, vykdydamos užsienyje didelius prekių pirkimus, neigiamai paveikė Lietuvos prekybos balansą.

Atkreipęs dėmesį į šias aplinkybes ir Ministrų Kabineto 1923 m. vasario 23 d. nutarimą, finansų ministras paprašė krašto apsaugos ministro nurodyti pavaldžioms įstaigoms nepirkti užsienyje prekių, kurių galima įsigyti Lietuvoje arba be kurių galima apsieiti, ar jų pirkimą atidėti⁵⁵.

⁵³ *Ten pat*, l. 9.

⁵⁴ Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, p. 259.

⁵⁵ Finansų ministro 1925 11 25 slapta raštas Nr. 109, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 80, l. 365.

1925 m. kariuomenės vadovybė patvirtino Artilerijos tiekimo skyriaus vadinamąją „konstituciją“. Joje buvo išsamiai apibrėžtos tiek visos minėtos karinės įstaigos, tiek atskirų jos narių funkcijos perkant, tvarkant ir saugant kariuomenės ginklus ir sprogstamąsias medžiagas⁵⁶.

Teigiami pokyčiai vyko ir paties Artilerijos tiekimo skyriaus veikloje. Jis pamažu plėtėsi ir stiprėjo, kaupdamas organizacinio darbo patirtį. 1926 m. sausio 1 d. skyriaus personalą sudarė: 10 karininkų, 8 karo valdininkai, 2 viršilos, 7 vyr. puskarininkiai, 3 jaun. puskarininkiai, 4 grandiniai, 154 eiliniai (kareiviai) ir 9 laisvai samdomi darbuotojai. Skyriaus viršininkas buvo pavaldus kariuomenės Tiekimo valdybos viršininkui ir naudojosi pulko vado teisėmis⁵⁷.

1925 m., prof. V. Biržiškai pasitraukus iš Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko pareigų, šias pareigas laikinai ėjo kpt. J. Rymeikis⁵⁸. Jo vadovaujamam skyriui teko vykdyti labai svarbų krašto apsaugos ministro įsakymą – visą kariuomenę perginkluoti angliškais šautuvais. Perginklavimas turėjo būti atliktas laikantis nustatytos tvarkos:

Visos kariuomenės dalys ir įstaigos, išskyrus artilerijos, kavalerijos ir aviacijos, turėjo būti perginkluotos ne vėliau kaip iki 1926 m. gegužės 1 d. pagal minėtų dalių ir įstaigų nešiojamų ginklų tabelius. Visi kitų sistemų šautuvai, karabinai ir šoviniai turėjo būti grąžinti į centrinius artilerijos sandėlius iki 1926 m. liepos 1 d.

Laiką ir vietą gauti ir grąžinti nurodytus šautuvus, karabinus ir šovinius kiekvienai kariuomenės daliai ir įstaigai turėjo nustatyti Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkas, suderinęs su apygardų ir centrinių įstaigų viršininkais⁵⁹.

Krašto apsaugos ministrui dr. L. Bistrui įsakius, Vyr. štabo viršininkas gen. ltn. K. Ladyga 1926 m. gegužės 10 d. slaptu aplinkraščiu Nr. 13 paskelbė kariuomenės dalių neliečiamosios atsargos šovinių skyrimo lentelę. Joje nurodyta neliečiamosios atsargos sudėtis:

---

⁵⁶ Artilerijos tiekimo skyriaus konstitucija, 1925 m., *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 80, l. 378–379.

⁵⁷ Artilerijos tiekimo skyriaus žmonių ir arklių sudėtis 1926 01 01, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 85, l. 1.

⁵⁸ Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, p. 257.

⁵⁹ Vyr. štabo viršininko gen. ltn. K. Ladygos 1926 03 19 slaptas aplinkraštis Nr. 8, *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 107, l. 7.

Pėstininkų dalyse:

1. pulko neliečiamoji šovinių atsarga vienam etatiniam:

šautuvui	– 200 šov.
sunkiajam kulkosvaidžiui	– 5 000 šov.
lengvajam kulkosvaidžiui	– 2 000 šov.
pistoletui	– 16 šov.

2. 7-ojo ir 1-ojo pėstininkų pulkų atsarga vienam etatiniam:

šautuvui	– 300 šov.
sunkiajam kulkosvaidžiui	– 10 000 šov.
lengvajam kulkosvaidžiui	– 1 000 šov.
pistoletui	– 16 šov.

Kavalerijos dalyse pulko neliečiamoji šovinių atsarga vienam etatiniam:

šautuvui	– 100 šov.
sunkiajam kulkosvaidžiui	– 5 000 šov.
lengvajam kulkosvaidžiui	– 1 000 šov.
pistoletui	– 16 šov.

Artilerijos dalyse pulko neliečiamoji šovinių atsarga vienam etatiniam:

šautuvui	– 15 šov.
lengvajam kulkosvaidžiui	– 1 000 šov.
pistoletui	– 16 šov.

Karo technikos pulke ir Šarvuočių rinktinėje neliečiamoji šovinių atsarga vienam etatiniam:

šautuvui	– 45 šov.
sunkiajam kulkosvaidžiui	– 5 000 šov.
lengvajam kulkosvaidžiui	– 2 000 šov.
pistoletui	– 16 šov.

Aviacijoje neliečiamoji šovinių atsarga vienam etatiniam:

šautuvui	– 15 šov.
kulkosvaidžiui	– 2 000 šov.
pistoletui	– 16 šov.

Karo srityse ir joms priklausančiose dalyse, Karo kalėjime, Drausmės kuopoje neliečiamoji šovinių atsarga vienam etatiniam:

šautuvui	– 45 šov.
sunkiajam kulkosvaidžiui	– 5 000 šov.
lengvajam kulkosvaidžiui	– 2 000 šov.
pistoletui	– 16 šov.

Be to, kiekviena kariuomenės dalis mokymo tikslams turėjo reikalauti kovinių šovinių tiek, kiek reikėjo numatytam šaudymo kursui išeiti. Be neliečiamosios atsargos šovinių, sargybos privalėjo turėti po 15 šovinių kiekvienam etatiniam šautuvui⁶⁰.

Pažymėtina, kad tuo metu kariuomenės ginkluotės srityje buvo nemažai trūkumų. Pėstininkų inspektoriaus plk. J. Korevos 1926 m. birželio 24 d. slaptame raporte Nr. 651 Vyr. štabo viršininkui gen. ltn. K. Ladygai teigiama, kad pėstininkų kariuomenės dalys apginkluotos angliškais šautuvais ir vokiškais lengvaisiais ir sunkiaisiais kulkosvaidžiais. Angliškų šautuvų buvo 47 000, o šovinių jiems – 49 000. Dalis šautuvų jau buvo netinkami (sugedę, surūdiję).

Vokiški lengvieji kulkosvaidžiai buvo prasti – 20 proc. beveik netinkami. Jų turėta 476, tačiau vis tiek nepakako, nes 95 kulkosvaidžiai buvo mažai kam tinkami. O kariuomenei aprūpinti reikėjo 1 200. Be to, neturėta lengvųjų kulkosvaidžių atsarginių detalių.

Panaši buvo ir vokiškų sunkiųjų kulkosvaidžių būklė. Apie 100 (25 proc.) mažai kam tiko. Jų reikėjo 500.

Pažymėtina, kad angliški ir vokiški šautuvai, taip pat kulkosvaidžiai buvo skirtingų kalibrų. Ir tai buvo labai blogai, ypač karo metu. Apskritai itin sunku tiekti skirtingų kalibrų šovinius, o karo atveju – beveik neįmanoma. Šį trūkį neatidėliojant reikėjo pašalinti. Angliškiems šautuvams beveik netiko ir šarvuotė, problemų kėlė artilerijos dalių ginklų įvairovė.

Apskritai ginklų priežiūra kariuomenės dalyse buvo nepakankama, kariai nepripratinti jų tinkamai prižiūrėti. Tai buvo prasto karių parengimo ir nepakankamos priežiūros padarinys⁶¹.

Po 1926 m. pabaigoje įvykusio perversmo naujoji Lietuvos karinė vadovybė gerokai sustiprino karių rengimą. Kiekvienas jų turėjo išmanyti ne tik savo kariuomenės, bet ir kaimyninių valstybių, ypač Lenkijos, ginkluotę. Visų rūšių kariuomenės dalims buvo įsakyta susipažinti su prancūziškais ir vokiškais šautuvais, kuriais buvo ginkluotos Lenkijos ir Vokietijos kariuomenės, dalims, apginkluotoms angliškais šautuvais, –

---

⁶⁰ Vyr. štabo viršininko gen. ltn. K. Ladygos 1926 05 10 slaptas aplinkraštis Nr. 13, LCVA, f. 929, ap. 1, b. 491, l. 19–20.

⁶¹ Pėstininkų inspektoriaus plk. J. Korevos 1926 06 24 slaptas raportas Nr. 651 Vyr. štabo viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 536, l. 71–73.

su prancūziškais ir vokiškais, o aprūpintoms tik vokiškais šautuvais – su prancūziškais ir angliškais.

Dėl to tuometis krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas įsakė kiekvienoje kuopoje (baterijoje, eskadronė ir komandoje) dalims, apginkluotoms angliškais šautuvais, turėti 3 prancūziškus ir 3 vokiškus, o apginkluotoms vokiškais šautuvais – 3 prancūziškus ir 3 angliškus šautuvus. Dalių vadai privalėjo pasirūpinti, kad visi karininkai ir kareiviai būtų susipažinę su užsienietiškais ginklais ir mokėtų tinkamai juos naudoti.

Karių rengimą reikėjo sutvarkyti taip, kad naujokai, baigdami antrąjį mokymo etapą, jau gana gerai išmanytų šautuvo sandarą, mokėtų jį išnarstyti ir surinkti, užtaisyti ir taikytis.

Tiekimo viršininkui, dalių vadams pareikalavus, turėjo išduoti nustatytą skaičių kitokių šautuvų, kuriais buvo apginkluota ta ar kita kariuomenės dalis. Kariuomenės dalis inspektuojantys viršininkai privalėjo reikalauti žinių apie užsienietiškus šautuvus ir mokėti jais naudotis⁶².

Šio aplinkraščio reikalavimų vykdymą buvo pavesta griežtai kontroliuoti naujuoju Artilerijos tiekimo skyriaus viršininku dar 1926 m. rugsėjo 16 d. paskirtam iš karo mokslų užsienyje grįžusiam plk. ltn. M. Pečiulioniui⁶³. Jis tai ir darė, vadovaudamasis tų pačių metų rugsėjo 10 d. Karo Tarybos posėdyje patvirtintais Artilerijos tiekimo skyriaus taikos meto etatais. Pagal šiuos etatus skyrių sudarė: 21 karininkas, 3 viršilos, 19 vyr. puskarininkių, 14 jaun. puskarininkių, 13 grandinių, 125 eiliniai kareiviai ir 14 laisvai samdomų tarnautojų. Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui buvo leista prireikus dar papildomai samdyti iki 40 padienių darbininkų⁶⁴.

Sprendžiant tolesnio kariuomenės apginklavimo problemas, 1927 m. pabaigoje iškilo pagrindinio ginklų kalibro pasirinkimo klausimas. Jį reikėjo spręsti remiantis turimų ginklų skaičiumi. Iki tol Lietuvos kariuomenė buvo apginkluota 1914 m. pavyzdžio 7,7 mm kalibro angliškais ir vokiškais 1898 m. pavyzdžio šautuvais, 1898 m. pavyzdžio karabinais, 7,92 mm kalibro sunkiaisiais ir 08–15 lengvaisiais kulkosvaidžiais. Vyko

⁶² Gen. štabo plk. P. Plechavičiaus 1927 08 30 slaptas aplinkraštis Nr. 21398 dalių vadams ir įstaigų viršininkams, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 574, l. 96.

⁶³ KAM 1926 09 16 įsakymas Nr. 87 § 1, *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 73, l. 119.

⁶⁴ Artilerijos tiekimo skyriaus taikos meto etatai Nr. 10, priimti Karo Tarybos posėdyje 1926 09 10, *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 499, l. 15.

vadovybės diskusija, kuris kalibras turėtų būti pagrindinis: angliškas – 303 (7,7 mm) – ar vokiškas – 7,92 mm.

Tuo metu kariuomenėje turėta:

1. angliškų 7,7 mm kalibro šautuvų	– 48 000 vnt.
2. vokiškų 7,92 mm kalibro šautuvų	– 31 000 vnt.
3. vokiškų 7,92 mm kalibro karabinių	– 4 000 vnt.
4. kavalerijos „Madsen“ sistemos kulkosvaidžių	– 85 vnt.
2. lengvųjų 08–15 kulkosvaidžių	– 490 vnt.
3. sunkiųjų 08 kulkosvaidžių	– 400 vnt.

Kulkosvaidžius (kolektyvinius ginklus) taikos (ir ypač karo) metu dėl instruktavimo ir taktikos ypatumų buvo sunkiau pakeisti negu šautuvus. Manoma, kad turimi kulkosvaidžiai bus praktiškai naudojami iki 3 metų. Todėl siūlyta prie buvusio 7,92 mm kalibro kulkosvaidžių „pridėti“ nustatytą skaičių ginklų – priimtinausią pagal vokiškų ginklų kalibrą, techniškai išbandytą čekoslovakų firmos lengvąjį kulkosvaidį ZB 26⁶⁵.

Tačiau Tiekimų valdybos viršininkas plk. lt. V. Grudzinskas, vadovaudamasis 1924 m. Karo Tarybos nuostatomis, tvirtai laikėsi nuomonės pirkti angliškus kulkosvaidžius. Jis priminė, kad toks Karo Tarybos nutarimas buvo ir 1926 m. lapkričio 15 d., nusprendus parduoti vokiškus atitinkamo kalibro šautuvus ir pirkti angliškus⁶⁶.

1927 m. gruodžio 5 d. įvykusiame pasitarime dalyvavo kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas, Generalinio štabo valdybos viršininkas plk. P. Kubiliūnas, tiekimo viršininkas plk. lt. V. Grudzinskas, artilerijos viršininkas plk. lt. P. Uogintas, Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkas plk. lt. M. Pečiulionis ir Vyr. štabo viršininkas plk. P. Plechavičius. Po karštų diskusijų prieita prie išvados, kad Lietuvos kariuomenei reikia pereiti prie vokiško kalibro ginklų⁶⁷.

---

⁶⁵ Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko plk. lt. M. Pečiulionio 1927 12 05 slaptas asmeniškasis ir skubus raportas tiekimų viršininkui Nr. 615, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 499, l. 119.

⁶⁶ Tiekimo viršininko plk. lt. V. Grudzinsko 1927 12 06 raportas krašto apsaugos ministrui Nr. 60, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 499, l. 120.

⁶⁷ Vyr. štabo viršininko plk. P. Plechavičiaus 1927 12 05 raportas Nr. 9420 krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 384, ap. 2, b. 499, l. 121.

1928 m. Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkas M. Pečiulionis buvo pakviestas į Vokietiją aplankyti Waffenamto įstaigų ir dirbtuvių. Čia jam buvo parodyti netoli Berlyno miške neseniai pastatyti moderniški artilerijos sandėliai, taip pat rankinių granatų ir prieštankinių minų dirbtuvės Ruro krašte.

1928 m. vasarą Artilerijos tiekimo skyriuje buvo sudaryta konkurso naujam lengvajam kulkosvaidžiui pirkti komisija. Į ją įėjo Šaudymo inspekcijos atstovas V. Vitkauskas, Karo mokyklos – A. Pabedinskas, 2-ojo pėst. pulko – E. Gincas, Artilerijos tiekimo skyriaus – M. Kareiva. Konkurse dalyvavo dvi firmos: „Česka Zbrojova“ ir „Vickers“. Laimėjo „Česka Zbrojova“. Buvo užsakyta 1 000 lengvųjų kulkosvaidžių. Juos priėmė M. Kareiva. Lengvojo kulkosvaidžio ZB.vz.26 konstrukcija pasirodė labai vykusiai, todėl mūsų kariuomenės dalys šiuo ginklu buvo labai patenkintos⁶⁸.

Tuo metu jau suformuotai ir pagal mobilizacijos tvarkaraštį Nr. 5 papildytai kariuomenei reikėjo turėti 634 sunkiuosius kulkosvaidžius, kurie būtų buvę paskirstyti:

Reikėjo		Buvo	
12 pėst. pulkų	12 x 36 = 432 vnt.	Vokiškų	402 vnt.
4 atsargos batalionams	4 x 16 = 64 vnt.	Rusiškų „Maxim“	30 vnt.
Kavalerijos dalims	20 vnt.	Rusiškų „Colt“	6 vnt.
Šarvuočių rinktinei	57 vnt.	Prancūziškų	11 vnt.
Aukšt. karininkų kursams			
ir Karo m-lai	13 vnt.		
Priešlėktuvinei apsaugai	18 vnt.		
Atsargai	30 vnt.		
Iš viso	634 vnt.	Iš viso	449 vnt.

Kiekvienam rusiškam kulkosvaidžiui turėta 28 000 šovinių, prancūziškam – 11 000 (visi šoviniai dėl senumo buvo abejotinos kokybės)⁶⁹.

Palyginus duomenis, kiek Lietuvos kariuomenei reikėjo kulkosvaidžių ir kiek jų turėta, matyti, kad iš esmės sprendžiant šią problemą būtina reikėjo įsigyti bent 232 kulkosvaidžius, nes rusiški ir prancūziški negalėjo būti laikomi tabeliniais ginklais dėl gana rimtų motyvų:

⁶⁸ Plk. inž. S. Birutis, Lietuvos kariuomenės ginklavimasis, p. 259.

⁶⁹ Tiekimo viršininko int. plk. lt. V. Grudzinsko 1928 07 18 visiškai slaptas raportas Nr. 419 krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 1, ap. 1, b. 238, l. 149.

1. būtų įvestas naujas kalibras ir nauja sistema;
2. šie kulkosvaidžiai buvo labai prasti;
3. reikėjo rūpintis, kur įsigyti jiems šovinių.

Dar 1928 m. balandžio mėn. Artilerijos tiekimo skyrius gavo pasiūlymą pirkti 236 vokiškus sunkiuosius kulkosvaidžius. Pasiūsta jų apžiūrėti komisija konstatavo, kad ginklai geros kokybės.

Kadangi kulkosvaidžiai Lietuvos kariuomenei buvo reikalingi, o siūlomų įsigyti būklė tinkama ir kaina (vieno – 117 Anglijos svarų) prieinama, be to, jie būtų pristatyti į Lietuvą per 2 mėn. po sutarties pasirašymo, Tiekimų valdybos viršininkas paprašė krašto apsaugos ministro leisti pirkti šiuos visas technines sąlygas atitinkančius 236 kulkosvaidžius.

Už juos buvo numatyta sumokėti šia tvarka:

1928 m.	– 225 000 Lt
1929 m.	– 900 000 Lt
1930 m.	– likusius apie 230 000 Lt

Nupirkus šiuos ginklus, tiek lengvųjų, tiek sunkiųjų kulkosvaidžių išteklių klausimas būtų buvęs galutinai išspręstas⁷⁰.

Tuo metu Lietuvos ginkluotosioms pajėgoms taip pat buvo labai aktuali ir vokiškų šovinių problema. Gen. štabo valdybos viršininkas 1929 m. gegužės 15 d. raštu įsakė Artilerijos tiekimo skyriaus viršininkui pateikti savo pasiūlymus 25 mln. vokiškų šovinių įsigijimo klausimu. Buvo nurodyti 3 jų įsigijimo variantai.

I variantas

Planuoti įsigyti nustatytą kiekį šovinių išskeltus reikalavimus atitinkančioje gamykloje užsienyje.

Iš konkuruojančių šovinių gamyklų turėjo būti pasirinkta ta, kurios gaminių kokybė yra geriausia. O iš tokios pat kokybės šovinius siūlančių gamyklų išsirinkti siūlančią: 1) palankiausias mokėjimo sąlygas ir 2) pigiausią produkciją. Nemažą reikšmę renkantis gamintoją turėjo nustatyti patikimumo kriterijai. Šiuo atveju gamybą turėjo nuolat kontroliuoti

---

⁷⁰ *Ten pat*, l. 150.

Krašto apsaugos ministerija, t. y. visam gamybos laikotarpiui pasiūstas į gamyklą karininkas proceso stebėti. Atidi šovinių gamybos priežiūra buvo būtina, nes ilgai sandėliuose laikomi šaudmenys turėjo būti neabejotinos kokybės, pagaminti pagal griežčiausias taisykles ir standartus.

Reikėjo įsigyti šių rūšių šovinių:

10 000 000 vnt. SS	– 3 000 000 Lt
3 000 000 vnt. šarvamušių	– 1 500 000 Lt
2 000 000 vnt. padegamųjų, šviečiamųjų ir dūminių	– 1 000 000 Lt
10 000 000 vnt. SS	– 3 000 000 Lt

Iš viso – 8 500 000 Lt

Tikėtasi, kad, apsisprendus dėl šovinių gamintojo, pavyks, išdėscius sumas, už juos sumokėti per 3–4 metus. Šios lėšos (8 500 000 Lt) negalėjo būti įtrauktos (dėl sumos dydžio) į metines Artillerijos tiekimo skyreria sąmatas, todėl turėjo būti skirtos atskiru straipsniu, pvz., įstatymo.

Perkant šovinius užsienyje, Lietuvoje šaudmenų dirbtuvių nereikėtų, nes jos neturėtų darbo.

Be to, šiuo atveju tenkintų ir tokių užsakymų įvykdymo terminai. Buvo numatyta, kad užsakyti šoviniai būtų atgabenti į Lietuvą per 1,5–2 m. po sutarties įsigaliojimo, nes tam reikėtų skirti: 1) pusę metų – gamyklai parengti, 2) vienus metus – gamybai, 3) pusę metų – šovinių priėmimui ir transportavimui.

I varianto privalumai:

- Šovinių būtų įsigyta gana greitai.
- Būtų mažesnės jų įsigijimo išlaidos.

I varianto trūkumai:

a) Šoviniai dėl įvairių vidinių cheminių procesų laikui bėgant tampa nekokybiški, todėl, kad būtų tinkami naudoti, juos galima laikyti tik tam tikromis sąlygomis, taip pat atsižvelgiant į partiją ir ne ilgiau kaip 15–25 m.

Tuo metu šaudmenų atsargas sudarė jau apie 22 mln. šovinių, o naujų įsigijus, iš viso būtų buvę 22+25 mln. = 47 mln. kasmet. Jie per 25 m. turėtų būti sunaudoti, t. y. apie 2 mln. šovinių kasmet. Todėl jų atsargos turėtų būti nuolat papildomos, ir tai kainuotų kasmet apie 600 000 Lt.

- Visos šoviniams pirkti skirtos lėšos būtų išleidžiamos užsienyje.

c) Būtų papildomų išlaidų sudarant sąlygas šoviniams laikyti, įrengiant patalpas.

II variantas

Tiksliai apskaičiuoti, kiek reikės lėšų reikiamam kiekiui šovinių pagaminti, buvo neįmanoma. Įsteigus šovinių dirbtuves Lietuvoje, pradėtų formuotis nauja pramonės šaka. Tačiau tuo metu šalyje nebuvo nei atitinkamai parengto personalo, nei šios srities specialistų. O šovinių gamyba – sudėtingas ir atsakingas darbas, todėl buvo labai svarbu tiek turėti profesionalių darbuotojų, tiek tinkamai organizuoti gamybą.

Kol šiam darbui dirbti nebus patirties turinčių savo žmonių, ketinta į gamyklą pritraukti svetimtaučių. Įrengus dirbtuves, pirmaisiais darbo metais, kaip bet kurioje naujoje precizinėje pramonės šakoje, matyt, dar nebūtų galima tikėtis pagaminti reikiamos kokybės produkcijos dėl nevisiškai sureguliuotos instaliacijos, personalo neįgudimo, daugybės bandymų ir tyrimų, kontrolės, ekonominių bandymų ir kt. Iš pradžių tektų kaiti, pvz., paraką, kapsules, valcuoto metalo lapus, įsivežti iš užsienio.

Dėl visų čia išdėstytų priežasčių tiksliai, net apytiksliai, buvo sunku apskaičiuoti, kiek reikės lėšų 25 mln. šovinių savo dirbtuvėse pagaminti. Pirmaisiais darbo metais (įskaitant lėšas pastatams įrengti, mašinoms ir medžiagoms įsigyti, užmokestį darbuotojams) būtų susidarę apie 11 000 000, antraisiais – 6 000 000, iš viso – 17 000 000 Lt.

Užsakytų šovinių gavimo terminas – ne anksčiau kaip 2–2,5 m. po sutarties įsigaliojimo.

II varianto privalumai:

- a) Išsiplėstų šalies pramonė.
- b) Atsirastų gamintojas karo metu šoviniams tiekti.
- c) Atsirastų daugiau galimybių laiku įkurti ginklų gamyklą.
- d) Nereikėtų metų metus laikyti šovinių, kurių kokybė prastėja, nes savo gamykloje lengva organizuoti išteklių atnaujinimą, dėl to sumažėtų ir kasmet sunaudojamų šovinių papildymo išlaidos (I varianto).

II varianto trūkumai:

- a) Didelės pradinės išlaidos (neišdėstant keleriems metams).
- b) Gamykla turės darbo tik vienus metus, esant gamybos našumui 100 000 šov. per 8 val. Gamyba užsienio rinkai, bent iš pradžių, negalima: 1) dėl nepatyrimo ir 2) užsienio nesuinteresuotumo palaikyti Lietuvos

įmonės – kaimyninės valstybės turėjo pakankamai savų.

c) Laikui bėgant, šovinių gamybos technika bus modernizuojama, tobulinama ir turimi nenaudojami įrenginiai morališkai ir techniškai pasens.

d) Ilgas šovinių atsargos gamybos laikotarpis.

III variantas

Sprendimas pirkti užsienyje atskiras šovinių dalis: kapsules, tūteles, paraką ir kulkas – ir įrenginius Lietuvoje šoviniams ir atskiriems jų elementams surinkti.

Reikalingos lėšos:

Šovinių elementai	– 7 250 000 Lt
2 įrenginių komplektai	– 750 000 Lt
Dirbtuvių patalpos	– 500 000 Lt
Pakuotės ir darbo jėga	– 1 000 000 Lt

Iš viso – 9 500 000 Lt

Šovinių gavimo terminas – per 2,5–3 m. nuo sutarčių įsigaliojimo (pusė metų – gamyklų paruošimui, vieni metai – šovinių elementų gamybai ir mašinoms pastatyti, vieni metai – šoviniams surinkti Lietuvoje).

III varianto privalumai:

a) Galima laikyti 5 000 000 atsarginių nesurinktų šovinių elementų. Tiek jų bus pradedama rinkti paskelbus mobilizaciją. Šovinių elementai negenda, todėl nebūtų papildomų išlaidų sudarant tinkamas sąlygas jiems laikyti.

b) Įsteigtoje šovinių surinkimo laboratorijoje lengvai būtų galima atnaujinti šovinių išteklius ir taip sumažinti kasmet reikalingą išleisti šovinių skaičių (pagal I variantą).

c) Dalis lėšų (skirtų pakuotėms, darbo jėgai, dirbtuvių patalpoms) liktų Lietuvoje.

d) Laikui bėgant, šovinių surinkimo laboratoriją būtų galima išplėsti – kai kuriuos šovinių elementus gaminti Lietuvoje ir palengvą įsirengti savo šovinių dirbtuves.

III varianto trūkumai:

a) Didesnės nei I variante reikalingos lėšos.

b) Ilgas šovinių atsargos gamybos laikas.

c) Dėl iš pradžių gautų nevisiškai tinkamos kokybės šovinių reikėtų papildomai skirti lėšų didesniems bandymams ir tyrimams atlikti.

Visiems variantams taikytinos bendros pastabos:

1. Visais atvejais reikėtų papildomų asignavimų, nes Artilerijos tiekimo skyrius pagal paprastąją sąmatą neįstengtų sumokėti tokių didelių sumų, todėl valstybei tektų iš anksto numatyti kelias metines įmokas.

2. Skyrus bet kuriame iš trijų projektų nurodytą sumą, šovinių įsigijimo klausimas vis tiek nebūtų išspręstas – dar reikėtų lėšų šovinių atsargai atnaujinti, nes kasmet per praktinius šaudymus dalis jų būdavo sunaudojama. Šias išlaidas galima būtų apmokėti iš Artilerijos tiekimo skyriaus biudžetinės sąmatos.

3. 25 mln. šovinių įsigijimo klausimą išsprendus, tuojau kiltų tinkamų sandėlių jiems laikyti statybos klausimas⁷¹.

Įvertinęs šios problemos svarbą ir sudėtingumą, Generalinio štabo valdybos viršininkas plk. Z. Gerulaitis tų pačių metų birželio 30 d. pažymėjo, kad 25 mln. šovinių kariuomenei tikrai reikia. Šovinių atsargas atkurti būtina. Jo nuomone, savos dirbtuvės padidintų Lietuvos kariuomenės savarankiškumą, suteiktų daugiau veiksmų laisvės. Todėl reikėtų rinktis II variantą. Bet reikalaujamų sumų ir kitų sričių trūkumams pašalinti dydis vertė Generalinio štabo valdybą manyti, kad galima palaikyti III, o gal ir I variantą. Tai buvo problema, pirmiausia priklausanti nuo valstybės finansinių galimybių⁷².

Tuo metu labai trūko artilerijos karininkų (ginklų prižiūrėtojų, ginklininkų, laboratorijos darbuotojų, pirotechnikų ir kt. – iš viso 18 asmenų), reikalingų visose etatinėse ir faktiškai veikiančiose atskirosiose dalyse. Todėl Artilerijos tiekimo skyrius, susitaręs su Vyr. štabo Mobilizacijos skyriumi, numatė parengti atitinkamą kursų programą ir etatus ir tais pačiais metais pateikti vadovybei juos tvirtinti. Šie kursai turėjo pradėti veikti 1930 m. vasarą. Į juos buvo numatyta siųsti atitinkamus mokslus (Aukštesniosios technikos mokyklos Mechanikos skyrių) baigusius žmones. Artilerijos tarnybos karininkų atsargą planuota sudaryti iš tuo metu karinėse da-

---

⁷¹ Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko plk. lt. M. Pečiulionio 1929 06 24 raportas tiekimo viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 121, l. 7–12.

⁷² LCVA, f. 3, ap. 1, b. 121, l. 12.

lyse tarnaujančių nekvalifikuotų ar pusiau kvalifikuotų (baigusių trumpus kursus prie Centrinų kariuomenės dirbtuvių) administracijos karininkų.

Be to, ketinta tam panaudoti atrinkus aspirantus (chemikus, mechanikus), turinčius atitinkamą darbo stažą, – skirti juos 3,5 mėn. ne į rikiuotės dalis, kaip to reikalavo 1927 m. įsakymas kariuomenei Nr. 95, bet į Artilerijos tiekimo skyrių.

Jų priskyrimas prie Artilerijos tiekimo skyriaus buvo kur kas naudingesnis valstybei, nes prireikus šie aspirantai rikiuotėje vis tiek nebūtų tarnavę, o mobilizuoti į kariuomenės dirbtuves, laboratorijas ir kitas atitinkamas įstaigas⁷³.

Pabaiga XXX tome

---

⁷³ Artilerijos tiekimo skyriaus viršininko plk. lttn. M. Pečiulionio 1929 05 06 slaptas asmeninis raportas Nr. 161 tiekimo viršininkui, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 3, l. 4.

LES ASPECTS DE L'ARMEMENT DE L'ARMÉE LITUANIENNE (1919-1937)

Professeur agrégé, dr. Vytautas LESČIUS

Dès la proclamation de l'Acte d'Indépendance le 16 février 1918, le jeune état lituanien a dû se construire dans des conditions internationales et un environnement intérieur difficiles. Ses voisins historiques n'avaient pas une attitude bienveillante envers les propres intérêts de la nation lituanienne et souhaitaient avant tout asservir d'une façon ou d'une autre la Lituanie. Seule une armée bien organisée et bien équipée pouvait alors prétendre à défendre le pays. Dans ce but, l'état-major des armées fut créé et l'armée réorganisée. Le 29 décembre 1918, des volontaires ont ainsi rejoint l'armée. Mais il manquait encore des financements et des armes. Les premières armes des volontaires étaient en fait leurs propres armes qu'ils apportaient avec eux et qui étaient la plupart du temps mal assemblées.

Lors des combats pour l'indépendance, la plupart des armes étaient alors achetées par crédits consentis par des pays étrangers. L'Etat lituanien a dû ainsi les rembourser plus tard. La première livraison d'armes et de munitions concernait des pièces d'artillerie, l'artillerie était alors dirigée par l'officier M. Gedgaudas.

La fourniture d'armement provenant de l'étranger était alors extrêmement compliquée puisque conditionnée non seulement par les moyens financiers mais aussi et en grande partie par les conditions politiques. Pendant la guerre, le principal objectif des officiers du Service de l'armement était de trouver tous les moyens nécessaires pour fournir à temps les armes aux unités, notamment les munitions, leur manque pouvait alors être décisif lors des hostilités.

Les institutions du Service de l'armement, de sa création jusqu'en 1928, s'occupaient seulement de l'acquisition (achat) des armes, de leur entretien et réparation et de leur répartition. Aucune attention n'était alors tournée vers la fabrication. C'est l'organisation des institutions militaires qui était adaptée pour ce but. Il existait plusieurs ateliers de différents noms qui dépendaient soit des institutions du Service de l'armement soit qui étaient indépendants.

Dès la fin des années 1920, des efforts intensifs ont alors été déployés

afin de développer une industrie militaire pour fabriquer la plus grande partie des fournitures de l'armement sur place pour réduire les importations venant de l'étranger.

Les objectifs du Service de l'armement à cette période étaient donc très importants et très compliqués. Les recherches scientifiques dans l'armement, la production, le stockage, notamment pour des armes spécifiques de grande valeur, tout cela a entraîné des budgets de plusieurs millions de litas, sans oublier la formation pointue des officiers du Service de l'armement auxquels on demandait une grande expérience et des connaissances techniques. L'absence de ces qualifications pouvait entraîner de grandes pertes matérielles pour le pays ainsi que des vies.

Le Conseil de l'armement et le Service de l'armement en période de paix avaient les objectifs suivants:

- Fournir des armes de types et de calibres précis, des munitions pour l'entraînement et le combat, des instruments d'optique, des explosifs, des fusées, des mines, des armes chimiques et anti chimiques aux groupes de combat, aux institutions militaires ou en partie militaires ;

- acquérir ou suivant les possibilités, fabriquer sur place (à Kaunas et à Linkaičiai) les équipements cités ci-dessus, tout en organisant et en surveillant leur fabrication;

- en période de paix, constituer et gérer des stocks nécessaires en cas de mobilisation, et entretenir le matériel;

- préparer les plans d'armement pour les années à venir ;

- préparer les devis annuels pour l'acquisition d'équipements militaires ;

- surveiller le respect des devis et gérer les prêts obtenus ;

- administrer et vérifier les biens en armement ;

- s'occuper de la formation du personnel du Service de l'armement et organiser leurs services;

- suivre toutes les découvertes et améliorations dans le domaine de l'armement à l'étranger, évaluer leur importance et la possibilité de les appliquer dans l'armement de l'armée lituanienne ;

- surveiller l'activité des entreprises industrielles et prévoir l'utilisation de leurs moyens de production en cas de conflit.

ASPECTS OF ARMING THE LITHUANIAN ARMY (1919–1937)

Assoc Prof Dr Vytautas LESČIUS

After the promulgation of the Act of Independence on 16 February 1918, the young Lithuanian State had to settle under particularly difficult international and domestic living conditions. Its historic neighbours were not benevolently set to respect the interests of the Lithuanian nation and in one way or another sought to subdue Lithuania. Only a strong and well-armed army could defend the country. For this purpose, army headquarters was set up and the organisation of the army began. On 29 December 1918, volunteers were called to the army. However, the army lacked funds and weapons. The first weapons of our volunteers were their own randomly collected weapons, which they brought with them.

During the fights for independence weapons were mainly obtained from foreign loans on credit. The State of Lithuania had to settle the bills for them in later years. The first weapon supply office was the Artillery segment under the command of officer M. Gedgaudas.

The acquisition of armaments from abroad during the war was very complicated and depended not only on the financial capacity of the country, but largely on political and other conditions. During the war, the most important task of officers of the Armament Service was to find ways and means to provide and supply a sufficient amount of armament accessories in due time, especially ammunition, to fighting soldiers as the lack of such could be crucial for military operations.

The former Armament Service establishments, from the time they were founded until 1928, were responsible only for the acquisition (purchase) of armament assets, its retention, distribution and repair. Little attention was paid to the matter of production. The organisation of military institutions was therefore adapted for that purpose. The dependence of the former workshops of different names often changed: sometimes they belonged to the establishments of the Armament Service and sometimes they functioned independently.

From the end of the 1930s, huge efforts were made to develop military

industries in order to produce a greater amount of armament accessories in the country and to import less from abroad.

The tasks of the Armament Service during this period were very important and complicated. Scientific research, production, storage and handling of armament assets because of their characteristics and high value cost millions of litas, and demanded significant experience and technical education from the officers of the Armament Service. The lack of such qualifications could cause large material losses to the country and lead to a loss of life or injury.

The Board of the Armaments and Armament Service during peacetime solved the following tasks and problems:

- the supply of weapons of different types and calibre, training and combat, ammunition, optical devices, explosive materials, rockets, smoke, chemical and anti-chemical fighting measures to the military segments, military institutions, and partly to other organisations of a military nature;
- the purchase of accessories and according to the possibilities to produce them in the home country (in Kaunas and Linkaičiai) by arranging and supervising their production;
- they took care of necessary weapons resources in peacetime and were responsible for storing and maintaining the mobilisation of stockpiles and wartime reserves;
  - drafted armament plans for future years;
  - prepared annual estimates for the purchase of armament assets;
  - followed a planned course of execution of the estimates and managed credits received for that purpose;
  - administered and inspected armament assets;
  - provided armaments training for service personnel and managed their career in the service;
  - followed all inventions and innovations in the field of armaments in other countries, assessed their importance and possibilities of adapting them for army equipment;
  - monitored the activities of industrial companies and provided ways to use their products for equipment/armament during a potential war.